

IMKONIYATI CHEKLANGAN IQTIDORLI O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH
XUSUSIYATLARI

Muxitdinova Gulbahor Saydakbarovna

*Toshkent imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan
1-son kasb-hunar maktabi maxsus fan o'qituvchisi*

Sobirjonov G'ani Maxmudovich

*Toshkent imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan
1-son kasb-hunar maktabi ishlab chiqarish ta'lim ustasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash xususiyatlari va o'quvchilarni ijodiy qobiliyatni rivojlantirish haqida ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so'zlar: *professional ta'lim, imkoniyati cheklangan, iqtidorli, ko'rgazmali, multimedia, reproduktiv, kompetensiya, kasb mahorati, kasbiy faoliyat.*

Zamonaviy ta'lim tizimida ta'lim muhitining barcha sohalariga ta'sir ko'rsatadigan o'zgarishlar ro'y bermoqda. Ushbu o'zgarishlardan biri inklyuziv ta'lim amaliyotini kiritish va mustahkamlash bo'lib, u nogiron bolalarni birgalikda ta'lim berish va tarbiyalashni, ta'lim jarayonida turli xil ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning mavjudligini nazarda tutadi. Inklyuziv ta'limning keng ko'lamli muammolarini hal qilish har bir o'quvchining qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan yangi yondashuvlarni talab qiladi.

Hozirgi kunda ko'plab davlatlar qatori O'zbekistonda ham imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim va tarbiya olishlari uchun imkoniyatlar yaratib kelinmoqda va bunday insonlar va bolalarning haq-huquqlari qonun hujjatlari bilan mustahkamlab qo'yilgan va himoya qilingan.

Ta'lim muassasalari faoliyatining zamonaviy sharoitida sog'lig'i cheklangan o'quvchilar bilan ishlash masalalari alohida ahamiyatga ega. Bu professional ta'limi tizimiga to'liq taalluqlidir. Hozirgi paytda, imkoniyati cheklangan iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash masalalariga yetarlicha e'tibor berilmoqda.

Imkoniyati cheklangan iqtidorli talabalar bilan ishlash juda murakkab ko'p qirrali vazifa bo'lib, u nafaqat qulay o'quv muhitini tashkil etish, uslubiy yordam, malakali kadrlar mavjudligi, balki to'plangan tajribani tushunishni ham talab qiladi. Bundan tashqari, u Davlat Ta'lim Standarti doirasida amalga oshirilgan kompetentsiyaga asoslangan yondashuv doirasida hal

qilinishi kerak. Imkoniyati cheklangan professional ta'lim muassasalarida imkoniyati cheklangan iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash bo'yicha tajriba orttirish jarayoni davom etmoqda. Ushbu tajribani umumlashtirish va uni tushunish muhimdir.

Imkoniyati cheklangan iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashda ko'p muammo-larga duch kelinadi. Bunday muammolarni bartaraf etish uchun o'quvchilar bilan ko'proq ishlash, ular bilan individual ravishda ish olib borish kerak. Dars jarayonida ana shunday iqtidorlarni kashf etish uchun mashg'ulotlarni qiziqarli, mazmunli bilim va ma'lumotlarga boy tarzda tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, bu borada darslarni ko'rgazmali, amaliy ko'rsatmali va multimediali o'tish samarali bo'ladi.

Imkoniyati cheklangan ta'lim muassasasida ko'p yillardan buyon iqtidorli o'quvchilar bilan maqsadli ishlar olib borilmoqda.

Iqtidorli talabalar bilan ishlash o'ziga xos xususiyatlarga ega va ma'lum bir ketma-ketlikda amalga oshiriladi:

- reproduktiv darajadagi muammolarni hal qilish;
- tipik kasbiy muammolarni hal qilish;
- kundalik mashg'ulotlar;
- murakkablikning ortishi;
- ijodiy muammolarni hal qilish;
- talqin qilish qobiliyatini rivojlantirish;
- noaniq vaziyatlarda bilim va ko'nikmalarni qo'llash qobiliyatini rivojlantirish;
- kelajakdagi professional o'sish uchun motivatsiya.

Keyingi yillarda imkoniyati cheklangan iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash muhim yo'nalishga aylandi. Bizning fikrimizcha, imkoniyati cheklangan o'quvchilarda nafaqat umumiy va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga, balki ularning kasbiy faoliyat sohasida ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan o'quv modelini ishlab chiqish va amalga oshirish zarur. Axborotning katta oqimi bilan o'ralgan, ular ko'pincha o'zlariga va imkoniyatlariga ishonmaydilar. Boshqa tomondan, iqtidorli talabalarning qiziqishlari, g'oyalari, sevimli mashg'ulotlari ko'proq bo'ladi va ular muvaffaqiyatli bo'lishga intiladilar.

Bunday ta'lim modelidagi "o'qituvchi-talaba" pedagogik o'zaro ta'siri o'zaro ishonchga asoslangan birgalikdagi ishlarga asoslanadi. Dastlabki bosqichda bunday ishonch, qoida tariqasida, ilg'or xarakterga ega. Kelajakda ko'p narsa birgalikda ishlashga sarflangan vaqtga, raqobat sinovlari tajribasiga va nafaqat g'alabalardan, balki mag'lubiyatlardan ham saboq olish qobiliyatiga bog'liq.

Imkoniyati cheklangan iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashda o'qituvchining asosiy vazifasi, bizning nuqtai nazarimizdan, individual ta'lim yo'lini tanlashdir. Bunday o'quv modelini amalga oshirishda muhim nuqta ijodiy hissiy kayfiyat va motivatsiyani yaratishdir. Bunday o'quvchilarda muvaffaqiyatga erishish zaruriyatini shakllantirish zarur. Shu bilan birga, muvaffaqiyatga erishish motivi muvaffaqiyatsizlik qo'rquidan ustun bo'lishi psixologik jihatdan muhimdir.

Murakkablik darajasi yuqori bo'lgan vazifalarga mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish kiradi, bu ko'nikmaning kasbiy rivojlanish uchun ahamiyatini tushunish, murabbiyning talabaga yordam berish, unga haddan tashqari homiylik qilish va doimo u erda bo'lish istagi bilan ziddir.

Imkoniyati cheklangan iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash turli shakllarda olib borilishi mumkin. Bu mikroguruh doirasidagi individual topshiriqlar yoki sinflar bo'lishi mumkin.

Tanlov topshiriqlari nazariy qism (kompyuter testi) va amaliy qism (kasbiy topshiriq)ni o'z ichiga oladi. Bu erda testning ijobiy fazilatlari muvaffaqiyatli amalga oshirilishi mumkin. Hammasi oxir-oqibat sinov sifatiga bog'liq. Sinov ularga o'z-o'zini ko'nikmalarini nazorat qilish, o'z harakatlarini baholash va ular uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olish, noaniqlik va vaqt bosimi muhitida ishlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Shunday qilib, turli darajadagi murakkabliklarni sinovdan o'tkazish profesional ta'lim tizimidagi o'quvchilar uchun kelajakdagi kasbiy faoliyatga yaxshi tayyorgarlik bo'lib xizmat qiladi. Nogironligi bo'lgan shaxslarning kasb mahorati musobaqalarini o'tkazish, bir tomondan, katta istiqbolga ega bo'lsa, ikkinchi tomondan, o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Bunday musobaqalarning o'ziga xosligi shundaki, ularning ishtirokchilari tayanch-harakat tizimi, ko'rish, eshitish, gapirishda qiynaladigan nuqsonlari bo'lgan o'quvchilardir.

Xulosa: Ta'lim muassasada to'garaklar, tadbirlar, ijodiy faoliyatni oshirish markaz ishida ishtirok etish orqali ijodiy, iqtidorli shaxsni rivojlantirish orqali imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun qo'shimcha shug'ullanishda o'qituvchi tomonidan individual ta'lim yo'nalishini ishlab chiqishda psixologik va pedagogik tushunishni shakllantirishning zamonaviy muammolarini hal qilish. Imkoniyati cheklangan iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash yo'llarini rivojlantirish.

ADABIYOTLAR

1. Kirikov K.V. O'rta kasb-hunar ta'limi tizimida iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash. - Germaniya: Lambert Akademik nashriyoti, 2015.
2. Kirikov K.V. Tashkilot iqtisodiyoti: Olimpiada topshiriqlari va testlari. M.: nashriyot uyi. uy "BIBLIO-GLOBUS", 2016.
3. Nabiyeva. G. A. (2021). Imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim-tarbiya olishlari. Scientific progress.
- 2.V.Yo'ldasheva, S.Usmonova, F.Jumaboeva. Pedagogika texnologiya asoslari.O'quv qo'llanma.-T.2004.